

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Бадида А.Ю.,

кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

УДК 342-047.44(44); 342.52+342.565+347.957
DOI 10.32782/2663-5666.2024.4.1

ДЕРЖАВНА РАДА ТА КАСАЦІЙНИЙ СУД У РОЛІ КВАЗІКОНСТИТУЦІЙНИХ ОРГАНІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Вступ. Факт появи пріоритетного питання конституційності у Французькій Республіці, з одного боку, реалізував механізм перевірки законодавчих положень на конституційність після набуття ними чинності (наступний контроль), а з іншого боку, надав двом судовим органам – Державній раді та Касаційному суду, оцінювати ситуацію: чи передавати до Конституційної ради QPC, чи ні.

Метою статті є аналіз повноважень двох вищих судових органів – Державної ради та Касаційного суду у Французькій Республіці, а також виявлення їх «причетності» до здійснення наступного (апріорного) конституційного контролю, адже обидва суди є фільтрами у процесі здійснення пріоритетного питання конституційності (QPC), яке ставиться перед Конституційною радою.

Питання конституційного контролю є предметом дослідження ряду вчених як зарубіжних, так і вітчизняних. Специфіку здійснення функцій так званої «фільтрації» Державною радою та Касаційним судом у Франції досліджували такі французькі науковці такі як: Агнес Робло-Труазьє, Жак Шевальє, Маріна Калара тощо. Потреба у дослідженні такого феномену є доцільною в Україні з точки зору можливого запозичення такого досвіду для полегшення роботи конституційного правосуддя.

Перш ніж перейти до процедури QPC, варто проаналізувати правовий статус Державної ради та Касаційного суду, адже обидва суди є найвищими судами у Франції. Різниця між цими двома верховними судами полягає у сфері їх втручання.

Державна рада є вищим адміністративним органом, забезпечує виконання рішень адміністративної юстиції. Вона не розглядає спір повторно, а перевіряє застосування закону та від-

сутність процесуальних недоліків. З часів свого створення (починаючи від наполеонівського режиму) Державна рада виконувала консультативні функції. Щодо суддівських функцій, то слід зазначити, що це відбувалося поступово. Створення адміністративних судів у 1953 році, а потім апеляційних адміністративних судів у 1987 році поставило цю установу на найвищий рівень адміністративного порядку [1].

Державна рада, крім того, є апеляційним судом, якщо це стосується спорів, пов'язаних з регіональними та європейськими виборами; у випадках апеляцій, спрямованих проти розпоряджень Президента Республіки, указів, нормативних актів міністрів та інших органів з національною юрисдикцією [2].

Судові навички Ради, вважає французький вчений Жак Шавальє, дають їй можливість не лише забезпечувати дотримання законності адміністративними службами, а й брати участь у побудові стандартів. Ці нормативні повноваження приймають три основні форми: тлумачення законів, яке може доходити настільки далеко, що суперечить букві їх положень; створення юриспруденційних правил за відсутності письмових текстів; освячення принципів дуже загального масштабу. Поєднання консультативної функції та судової функції дозволяє Раді тримати обидва кінці ланцюжка створення та застосування закону [3, р. 7]. У контексті цього дослідження варто зазначити ще одне повноваження Державної ради – приймати постанови про необхідність передачі пріоритетного питання конституційності до Конституційної ради.

Касаційний суд є вищою судовою інстанцією у Французькій Республіці і відповідає за розгляд апеляцій у цивільних і кримінальних справах. Його місія полягає в контролі та уніфікації тлумачення закону таким чином, щоб норми

права застосовувалися однаково всіма судами та апеляційними судами судового порядку. Він не переглядає факти, які стали приводом для спору, але перевіряє, чи було правильно застосовано закон і дотримано процесуальних норм. Отже, Касаційний суд виносить рішення не щодо конфлікту між сторонами, а щодо якості винесеного правового рішення. Крім того, Касаційний суд перевіряє, чи справді дотримано умов для передачі до Конституційної ради пріоритетного питання конституційності (QPC), поставленого сторонами під час судового розгляду. Важливо зазначити про склад цього Суду, адже він складається з шести палат. Кожна з них є спеціалізованою: саме природа поставленого правового питання визначає палату, покликану вирішити спір. П'ять палат розглядають спори, що стосуються цивільного права, а одна палата розглядає спори, що стосуються кримінального права [4].

QPC. Важливість ролей обох судових інстанцій підвищилась разом з запровадженням наслідків конституційної реформи від 23 липня 2008 року, яка ввела до Конституції нову статтю 61–1, яка дозволяє будь-якій стороні, у разі розгляду спору до суду, оскаржувати відповідність законодавчого положення правам і свободам, які гарантовані Конституцією. Якщо виконуються певні умови (про які буде зазначено надалі), «пріоритетне питання конституційності» (QPC), порушене таким чином, передається до Конституційної ради, яка, якщо необхідно, скасовує положення, визнане неконституційним (ст. 62 Конституції зі змінами). Ця система, визначена Органічним законом № 2009-1523 від 10 грудня 2009 року та Постановою № 2010-148 від 16 лютого 2010 року, набула чинності 1 березня 2010 року. Наслідки реформи суттєво змінили методику перевірки конституційності законів. До цього часу Конституційна рада мала лише контролювати їх до їх оприлюднення на умовах, передбачених статтею 61 Конституції. Цей «апостеріорний» контроль конституційності тепер поєднується з «апостеріорним» контролем, який здійснюється за ініціативою громадян через QPC. Таким чином, це нововведення стало суттєвою гарантією дії прав і свобод, передбачених Конституцією.

Поняття «фільтрів» – явище, властиве французькому конституціоналізму після конституційної реформи 2008 року. Йдеться про те, що безпосередньо до Конституційної ради громадянин звернутись не може. Це виглядає

так: питання конституційності повинні порушуватися в судах загального права і проходити через Державну раду або Касаційний суд, які одноосібно вирішують чи є підстави передати їх до Конституційної ради (перший «фільтр» – суддя першої інстанції (*le juge a quo*), другий – Державна рада чи Касаційний суд) [5, с. 156]. Суддя будь-якої інстанції (умовно, суддя QPC) може відмовитись від юрисдикції, закрити справу або відхилити висновки як неприйнятні, не вимагаючи розгляду QPC. Щоб положення підлягало розгляду воно повинно відповідати ряду умов. Зокрема, щодо серйозності поставленого питання, його новизни, застосовності закону до спору, відсутності попередньої заяви про невідповідність (тобто відповідне законодавче положення не повинно бути вже визнане Конституційною радою таким, що відповідає Конституції). На відміну від Конституційної ради, суддя Державної ради чи Касаційного суду не може визнавати положення неконституційними, але, погодимося, що така оцінка QPC Конституційною радою й не відбудеться, якщо Державна рада або Касаційний суд не вбачатиме у питанні серйозності чи новизни. Виникає логічна підозра, що Державна рада та Касаційний суд, за рахунок вищенаведеного, перетворилися на вищі конституційні суди.

У контексті останньої тези, доречно буде вказати на позицію французької професорки Агнес Робло-Труазьє, котра вважає, що вони (Державна рада та Касаційний суд) стають охоронцями конституційності закону в кількох аспектах: по-перше, тому що на них покладається місія перевірити, чи застереження щодо тлумачення законів, сформульовані Конституційною радою, правильно враховані судами нижчих інстанцій; тоді, оскільки конституційність закону залежить від їхньої власної прецедентної практики, Рада пропонує їм зберегти їх такими, як вони є, і, отже, перевірити, щоб суди нижчої інстанції не відступали від них. Це запрошення також заохочує їх вважати, що їхня прецедентна практика є достатньою, щоб компенсувати потенційну неконституційність закону, і, таким чином, вважати несерйозними численні QPC, що стосуються законодавчих положень, тлумачення яких призвело до прецедентного права. Таким чином, верховні суди стають конституційними судами загального права [6].

Одна із французьких вчених, Маріна Калара, стверджує, що саме через критерій «сер-

йозності», Державна рада та Касаційний суд сприяють розвитку та збагаченню конституційної юриспруденції. Йдеться про те, що судді другого фільтру пропонується здійснити більш поглиблений розгляд питань конституційності, які не тільки повинні бути позбавлені серйозного характеру, але повинні мати серйозний характер. Тобто, судді другого фільтру мають ширші межі розсуду, ніж судді першого фільтру (судді першої інстанції). Крім того, від суддів-фільтрів вимагається ухвалити рішення про існування принципу, на який посилається сторона в судовому процесі, і, якщо необхідно, витлумачити його, щоб винести рішення щодо серйозності питання конституційності [7]. Тож, повноваження Державної ради та Касаційного суду щодо тлумачення Конституції не тільки залишаються недоторканими, але також були посилені встановленням пріоритетного питання конституційності.

У одному з досліджень Конституційної ради є цікаві факти щодо очевидної асиметрії з точки зору мотивації між рішеннями про направлення та рішеннями про відмову (йдеться, зокрема, про Державну раду). Перші є не дуже вмотивовані. Найчастіше наводяться проблемні засоби неконституційності, інколи позначаються терміном «зокрема». Таким чином, коли суддя стикається з декількома засобами неконституційності різної цінності, суддя, як правило, вказує на засоби, які здаються йому серйозними і які конституційний суддя міг би застосувати. Але підхід є обережним, щоб уникнути попереднього судження. Дійсно, з одного боку, дебати щодо QPC не «заморожені» на стадії його розгляду Державною радою, а інші засоби чи аргументи можуть бути використані перед Конституційною радою автором питання або учасником процедури. З іншого боку, це, очевидно, питання про те, щоб Державна рада не посягала на посаду Конституційної ради; тому рішення про направлення не пояснює причини сумнівів у судді та не прагне їх уточнити. Натомість рішення про відмову у направленні є більш обґрунтованими, зокрема щодо критеріїв новизни та особливо серйозного характеру питання. Суддя проводить обґрунтування та приймає рішення в законі, пропонуючи тлумачення або оскаржуваного законодавчого положення, або навіть обсягу конституційної норми, на яку посилається, дотримуючись конституційної юриспруденції щодо цього останнього пункту [8].

Висновки. Державна рада є найвищим судом адміністративної інстанції, а Касаційний суд –

найвищим судом судової інстанції. Їх роль полягає не в повному повторному розгляді справ, а в перевірці відповідності судових рішень правилам форми та суті.

Введення апостеріорного контролю за конституційністю законів у Франції одночасно перетворює адміністративні та суди загальної юрисдикції на конституційних суддів загального права. Так, звичайний суддя першої інстанції або Державна рада чи Касаційний суд фактично виступають майже суддями конституційності, адже якщо вони не вважають, що положення порушує права людини, передбачені Конституцією, то й QPC не потрапляє до Конституційної ради для такої оцінки. У зв'язку з цим, очевидно, що їх роль як верховних судів значно зросла після запровадження результатів конституційної реформи від 2008 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Histoire du Conseil d'État. Conseil d'État. Site officiel. URL: <https://www.conseil-etat.fr/qui-sommes-nous/le-conseil-d-etat/histoire-et-patrimoine/histoire-du-conseil-d-etat> (дата звернення: 04.11.2024)
2. Code de justice administrative. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070933/LEGISCTA000006118209/ (дата звернення: 04.11.2024)
3. Jacques Chevallier. Le Conseil d'État, au cœur de l'État. *Pouvoirs*. 2007/4. № 123. P. 5–17. URL: <https://revue-pouvoirs.fr/le-conseil-d-etat-au-coeur-de-l/> (дата звернення: 04.11.2024).
4. L'organisation de la Cour de cassation. Cour de cassation. Site officiel. URL: <https://www.courdecassation.fr/la-cour/lorganisation-de-la-cour-de-cassation> (дата звернення: 04.11.2024).
5. Бадида А.Ю. Механізм пріоритетного питання конституційності у Французькій республіці. *Право України*. 2023. Вип. 7. С. 152–158.
6. Agnès Roblot-Troizier. La QPC, le Conseil d'État et la Cour de cassation. *Nouveaux Cahiers du Conseil constitutionnel*. № 40. (Dossier : Le Conseil constitutionnel: trois ans de QPC) – juin 2013. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/la-qpc-le-conseil-d-etat-et-la-cour-de-cassation> (дата звернення: 10.11.2024).
7. Marina Kalara. L'interprétation de la Constitution par le Conseil d'État et la Cour de cassation dans la procédure de la QPC: liberté et contraintes. *La Revue des droits de l'homme*. 2022. № 21. 18 p. (P. 3) URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/revdh-13877.pdf> (дата звернення: 04.11.2024).
8. Sophie-Justine Lieber, Damien Botteghi et Vincent Daumas. La question prioritaire de constitutionnalité vue du Conseil d'État. *Cahiers du Conseil constitutionnel*. Octobre 2010. № 29. (Dossier: La Question Prioritaire de Constitutionnalité). URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/la-question-prioritaire-de-constitutionnalite-vue-du-conseil-d-etat> (дата звернення: 04.11.2024).

Бадида А.Ю. ДЕРЖАВНА РАДА ТА КАСАЦІЙНИЙ СУД У РОЛІ КВАЗІКОНСТИТУЦІЙНИХ ОРГАНІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Поява у Французькій Республіці апостеріорного конституційного контролю (перевірка законодавчого положення на предмет відповідності Конституції після його офіційного оприлюднення) надала додаткові повноваження двом вищим судовим органам – Державній раді та Касаційному суду. Якщо стисло, то обидва судові органи виступають «фільтрами» у процесі QPC (пріоритетне питання конституційності). У свою чергу, пріоритетне питання конституційності передається до Конституційної ради (органу конституційної юрисдикції) одним із цих судів, за певних умов, і лише Рада може визнати закон таким, що суперечить Конституції.

Метою статті є аналіз повноважень Державної ради та Касаційного суду, у тому числі у аспекті їх участі у реалізації QPC (пріоритетного питання конституційності), зокрема, як одного з фільтрів, а також, дослідити, чи можна вважати ці судові юрисдикції квазіконституційними органами у зв'язку з вищенаведеним.

Історично сформована ще з наполеонівських часів, Державна рада виконує консультативні та судові функції та є адміністративним верховним судом у Франції. Натомість Касаційний суд є вищим судом та відповідає за розгляд апеляцій у цивільних та кримінальних справах, а також перевіряє правильність застосування закону. За наслідками реформи 2008 року у Французькій Республіці, як Державна рада, так і Касаційний суд отримали нові повноваження, зокрема, через те, що вони приймають рішення, передавати до Конституційної ради QPC чи ні.

Проведено аналіз підстав, які повинні перевірити «фільтри» для того, щоб вирішити, чи передавати пріоритетне питання конституційності на розгляд Конституційній раді, чи ні, та зроблено висновки, що у зв'язку наявністю можливості вирішувати Державній раді чи Касаційному суду про направлення рішення, у тому числі рішення про відмову у передачі QPC, що дозволяє зупити процедуру QPC, то можна вважати їх майже суддями конституційності.

Ключові слова: Конституційна рада, Державна рада, Касаційний суд, Французька Республіка, конституційний контроль, пріоритетне питання конституційності (QPC), прецедентне право.

Badyda A.Yu. THE COUNCIL OF STATE AND THE COURT OF CASSATION AS QUASI-CONSTITUTIONAL BODIES IN THE FRENCH REPUBLIC

The appearance in the French Republic of a posteriori constitutional control (checking a legislative provision for compliance with the Constitution after its official promulgation) gave additional powers to two higher judicial bodies – the Council of State and the Court of Cassation. In short, both judicial bodies act as «filters» in the QPC (priority question of constitutionality) process. In turn, the priority question of constitutionality is referred to the Constitutional Council (a body of constitutional jurisdiction) by one of these courts, under certain conditions, and only the Council can declare a law to be contrary to the Constitution.

The purpose of the article is to analyze the powers of the State Council and the Court of Cassation, including in the aspect of their participation in the implementation of the QPC (priority issue of constitutionality), in particular, as one of the filters, and also to investigate whether these judicial jurisdictions can be considered quasi-constitutional bodies in connection with the above.

The Council of State and the Court of Cassation are the highest courts in the French Republic. The difference between them lies in the sphere of their intervention. Historically formed since Napoleonic times, the Council of State performs consultative and judicial functions and is the supreme administrative court in France. The establishment and formation of judicial functions in the Council of State of France took place gradually. The creation of the Administrative Courts in 1953 and then the Administrative Courts of Appeal in 1987 put this institution at the highest level. Instead, the Court of Cassation is the highest court and is responsible for hearing appeals in civil and criminal cases, as well as reviewing the correct application of the law. The Court of Cassation does not review the facts that became the reason for the dispute, but checks whether the law was correctly applied and procedural norms were observed. As a result of the 2008 reform in the French Republic, both the Council of State and the Court of Cassation have gained new powers, in particular that they decide whether or not to refer the QPC to the Constitutional Council. In addition, a certain asymmetry in terms of motivation was found between referral decisions and refusal decisions. The first ones are not motivated enough.

An analysis of the grounds that must be checked by the «filters» in order to decide whether to refer the priority question of constitutionality to the Constitutional Council or not, and conclusions were drawn that due to the possibility of deciding whether to refer the decision to the State Council or the Court of Cassation, including the decision to refuse the transfer of the QPC, which allows the QPC procedure to be questioned, they can be considered almost judges of constitutionality.

Key words: Constitutional Council, Council of State, Court of Cassation, French Republic, constitutional control, priority question of constitutionality (QPC), case law.